

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Маркелової Вікторії Миколаївни
«Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика», подану на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право

Вивчення тексту поданої на захист дисертації та наукових праць її автора – Маркелової Вікторії Миколаївни, опублікованих за темою дисертації, дає підстави зробити такі висновки.

Актуальність теми дисертації

Актуальність теми дисертаційного дослідження «Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика» обумовлена сучасними тенденціями розвитку кримінально-правової та процесуальної систем України, а також зростаючою необхідністю забезпечити ефективне правове регулювання у сфері обмеження майнових прав. У світлі реформування правової системи країни та приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема, стандартів Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини, проблема обмеження права власності набуває першочергового значення. Це стосується, зокрема, механізмів забезпечення доказів у кримінальному процесі, а також захисту прав осіб, що можуть зазнати обмеження своїх прав внаслідок таких процесуальних дій.

Особливу актуальність ця проблема набуває в умовах посиленої боротьби зі злочинністю, включаючи корупційні злочини та фінансові правопорушення, які передбачають необхідність тимчасового або постійного вилучення майна, накладення арешту на активи або спеціальної конфіскації. У зв'язку з цим виникає гостра потреба у балансуванні між інтересами держави щодо забезпечення правосуддя та ефективного розслідування, з одного боку, і захистом прав власників майна, з іншого. Недосконалість правового регулювання цих процесуальних заходів може призвести до порушення фундаментальних прав людини та створення негативного прецеденту в судовій практиці.

Крім того, актуальність роботи підтверджується тим, що в сучасних умовах багатоаспектний аналіз правових обмежень у контексті кримінального провадження залишається недостатньо розробленим. Багато аспектів накладення арешту та конфіскації майна, захисту прав третіх осіб, а також правового статусу власників під час кримінального провадження потребують додаткового наукового обґрунтування. З огляду на це, питання удосконалення правових механізмів у цій сфері є невідкладним завданням для правозастосування та розвитку законодавства України.

Значимість теми також полягає в її зв'язку з економічною стабільністю та забезпеченням інвестиційного клімату в Україні. Правові гарантії захисту права власності є одним із основних факторів, що визначають довіру громадян та інвесторів до правової системи держави. Неправомірне обмеження права власності під час кримінального провадження або недостатні правові механізми захисту власності можуть мати серйозні наслідки для бізнесу та економіки країни в цілому.

Отже, обрана тема дисертації В. М. Маркеловою на здобуття третього рівня вищої освіти – ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є своєчасною, враховуючи, що Україна намагається досягти в кримінальному процесі європейських стандартів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення дисертації В. М. Маркелової є обґрунтованими, а сформульовані висновки і рекомендації є самостійними логічними й закономірними. Зміст дисертаційної роботи охоплює всі ключові аспекти задекларованої теми дослідження.

Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність насамперед забезпечені:

– професійним вирішенням здобувачем низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-

логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його;

– використанням широкої джерельної бази за темою дисертації і достатнім масивом статистичних і аналітичних даних (список використаної літератури включає 306 джерел);

– відповідністю предметної спрямованості дисертаційного дослідження спеціальності 081 «Право»;

– достатньою кількістю напрямів з апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях.

Ба більше, належний ступень наукової обґрунтованості результатів дослідження забезпечено завдяки успішному розв'язанню поставлених наукових завдань та правильному оволодінню здобувачем методології наукової діяльності. Йдеться про використання здобувачем системи загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, застосування яких дозволило отримати достовірні й об'єктивні результати дослідження.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Ознайомлення зі змістом дисертації здобувача дозволяє стверджувати, що визначена у вступі мета успішно досягнута, а окреслені завдання виконані. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто і характеризуються певною науковою новизною.

Новизна дисертації виявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і у запропонованому способі розв'язання конкретних питань теми.

Характеризуючи наукову новизну дослідження слід зазначити, що дисертація є ґрунтовним дослідженням, що присвячене комплексному аналізу проблем нормативно-правового та прикладного характеру, пов'язаних з обмеженням права власності в кримінальному провадженні, що дозволило обґрунтувати низку нових концептуальних положень і висновків, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань.

Зокрема, дисертантом досліджено роль, значення та сутність недоторканності права власності під час кримінального провадження, її

співвідношення з іншими процесуальними засадами; правову природу обмеження права власності під час кримінального провадження; специфіку механізму позбавлення права власності в кримінальному провадженні; слідчі (розшукові) дії, під час чи в результаті проведення яких може бути безпосередньо обмежено право власності, виокремлено особливості такого обмеження; роль та значення заходів забезпечення кримінального провадження, з'ясовано специфіку обмеження права власності в разі їх застосування; зміст та структура кримінального процесуального механізму забезпечення недоторканності права власності в кримінальному провадженні, способи захисту прав та законних інтересів власника або володільця майна в кримінальному провадженні.

З урахуванням проблемних питань, висвітлених у дисертації, автором запропоновано внесення змін і доповнень до законодавства України, спрямованих на вирішення різноманітних проблем пов'язаних з обмеженням права власності, обсягу гарантій цього права, а саме: назву статті 16 КПК України викласти в такій редакції: «Допустимість позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження»; статтю 168 КПК України доповнити ч. 1¹ у такій редакції: «У разі визнання безпідставним вилучення майна або неподання у визначені законом строки клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, прокурор зобов'язаний негайно винести постанову про повернення тимчасово вилученого майна. Слідчий зобов'язаний у межах 24 годин після винесення такої постанови вжити заходів щодо її виконання та направити повідомлення прокурору про її виконання»; з абзацу 2 ч. 1 ст. 171 КПК України виключити слова «або арешт накладено необґрунтовано»; частину 5 ст. 171 КПК України доповнити реченням такого змісту: «У разі тимчасового вилучення майна копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування арешту майна, надається підозрюваному, обвинуваченому, іншому власнику майна або його захиснику, законному представнику, представнику не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання»; частину 3 ст. 172 КПК України доповнити реченням такого змісту: «Слідчий суддя, суд, установивши, що клопотання про

арешт майна подано без додержання вимог, передбачених ч. 5 ст. 171 КПК України, мають відмовити в задоволенні клопотання про арешт майна із зазначенням вимоги негайного повернення вилученого майна його власнику (володільцю)»; друге речення ч. 1 ст. 174 КПК України викласти в такій редакції: «Арешт майна також може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано чи в результаті зупинення досудового розслідування, наслідком якого є необґрунтоване обмеження права власності»; третє речення ч. 7 ст. 236 КПК України викласти в такій редакції: «Усі вилучені під час обшуку речі, документи, інше майно набувають статусу тимчасово вилученого майна»; друге речення ч. 4 ст. 280 КПК України викласти в такій редакції: «Копія постанови надсилається стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третій особі, щодо майна якої вирішено питання про арешт, які мають право її оскаржити слідчому судді».

Загалом ступінь наукової новизни дисертаційного дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Повнота викладення наукових результатів дисертації підтверджується тим, що основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 12 наукових публікаціях, серед яких 7 наукових статей – у вітчизняних виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, 4 тези – у збірниках матеріалів науково-

практичних конференцій, а також 1 наукова стаття – у зарубіжному науковому правовому виданні, яка додатково відображає результати дослідження.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам п. 11 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 167 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ від 21.10.2020 № 979 та від 09.06.2021 № 608 (в редакції від 01.07.2021).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Отримані результати розширюють і доповнюють теоретичні та наукові аспекти дослідження проблемних питань кримінального процесу, а теоретичні положення, пропозиції, висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у науково-дослідній сфері, зокрема як підґрунтя для подальших досліджень і вирішення теоретичних питань, пов'язаних з удосконаленням питань щодо механізму обмеження права власності в кримінальному провадженні.

Також результати дослідження можуть бути використані під час проведення різних форм занять зі студентами та курсантами різноманітних форм навчання за дисциплінами «Кримінальне процесуальне право», «Судові та правоохоронні органи», «Доказування у кримінальному провадженні».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, становлять науково-теоретичний та практичний інтерес і можуть бути використані у: законотворчості; правозастосуванні; науково-дослідній сфері; освітньому процесі.

Дисертація загалом є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення

Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Структура дисертації побудована логічно і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Дисертація оформлена відповідно до Вимог оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40.

Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачем роботу.

Зауваження та дискусійні положення щодо оформлення та змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи теоретико-правову, наукову, практичну значущість дисертації Маркелової Вікторії Миколаївни, її актуальність, наукову новизну, обґрунтованість та аргументованість її результатів, а також можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для подальшого розвитку й удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо допустимості обмеження права власності, слід наголосити, що окремі положення дисертації є дискусійними або ж недостатньо чітко сформульованими. Зазначене обумовлює необхідність висловлення таких зауважень:

1. У дисертаційному дослідженні на стор. 20-21 автор звертає увагу на сучасні економічні та технологічні процеси, що відбуваються в державі, проте детально не аналізує їх вплив на право власності, особливо в контексті кримінального провадження. Було б доцільно розглянути, як зміни, що пов'язані з цифровими активами, впливають на захист майнових прав, зокрема щодо нематеріальних активів, таких як інтелектуальна власність.

2. У дисертаційному дослідженні на стор. 28 автор зазначає, що недоторканність права власності в кримінальному провадженні слід розуміти як

сукупність закріплених й регламентованих законодавством України положень, що забезпечують володіння, користування та розпорядження власником (володільцем) своїм майном, визначають порядок охорони та захисту їх майнових інтересів у кримінальному провадженні з урахуванням обмежень, установлених законом. Водночас, на мою думку, дисертант не надає достатньо глибокого тлумачення цьому поняттю в контексті сучасного кримінального процесуального законодавства України. Бажано було б більш детально пояснити, які саме аспекти права власності забезпечують його недоторканність в умовах кримінального провадження, враховуючи, прикладом, можливості таких заходів забезпечення як тимчасове вилучення майна або накладення арешту.

3. У підрозділі 1.3. дисертаційного дослідження автор досить слушно акцентує увагу на різниці між конфіскацією та спеціальною конфіскацією, однак в тексті роботи варто було б більш детально розглянути юридичні підстави та практичні відмінності між цими двома механізмами. Додатково варто було висвітлити питання щодо застосування спеціальної конфіскації до третіх осіб, що не є засудженими у справі, та як це корелює з правовими стандартами захисту власності.

4. При дослідженні питання щодо ролі прокурора в забезпеченні недоторканності права власності під час кримінального провадження, виокремленні та узагальненні його наглядових повноважень, спрямованих як на своєчасне виявлення та недопущення порушень права власності, так й на припинення таких порушень (стор. 154-161) дисертанту варто було звернути увагу на проблемні питання, що пов'язані з прозорістю та підзвітністю дій прокурора щодо захисту права власності.

5. На переконання офіційного опонента, у своїй більшості висновки (стор. 207-211) мають бути узгоджені з визначеними здобувачем задачами (стор. 6-7).

Слід зазначити, що висловлені зауваження мають здебільшого рекомендаційний характер щодо подальшого покращення наукової роботи, є дискусійними та такими, що не впливають на загальну позитивну оцінку,

достатньо високий теоретичний рівень та науково-практичну значущість дисертації Маркелової Вікторії Миколаївни.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Дисертацію написано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Дисертаційне дослідження Маркелової Вікторії Миколаївни містить посилання на використані автором джерела та літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертантом дотримано. Порушення і академічної доброчесності не виявлено.

Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці

Дисертація Маркелової Вікторії Миколаївни на тему «Обмеження права власності під час кримінального провадження: теорія та сучасна практика» є самостійним та логічно завершеним дослідженням, виконаним особисто дисертантом на високому теоретичному рівні у вигляді кваліфікаційної наукової праці. Дисертація містить науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора в юридичну науку.

Актуальність і рівень розкриття поставлених проблем, новизна дисертації і ступінь обґрунтованості винесених на захист наукових положень, повнота їх апробації повністю відповідають відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 р.) і «Порядку присудження ступеня

доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Маркелова Вікторія Миколаївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор

Оксана КУЧИНСЬКА